

Kilpailu kirkon aseman muokkaajana

Diakonia- ja kasvatustyön muuttuva toimintaympäristö
valinnanvapautta korostavassa maakuntauudistuksessa

Kirkon ja maallisten elämäntapojen vuorovaikutus on modernin Suomen historiassa saanut merkittävää tukea kansallisesta yhtenäisyydestä. Luterilaisuuden ja ympäröivän yhteiskunnan suhdetta on leimannut vähäinen vastakkainasettelu, ja luterilaisuus on ollut tärkeänä osatekijänä tukemassa kulttuurista yhtenäisyyttä.¹ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenistön laajuus ja kansallinen yhtenäisyys ovat mahdollistaneet kirkon julkista läsnäoloa tukevien rakenteiden osittaisen säilymisen modernisaatiosta huolimatta. Esimerkkejä kyseisistä rakenteista ovat kirkon perustuslaillinen ja julkisoikeudellinen asema, kuntien ja seurakuntien alueellinen yhteys, luterilaisen kirkon läsnäolo oppilaitoksissa, sairaaloissa ja vankiloissa sekä kirkon asema puolustusvoimissa ja yhteistyö sekulaarien instituutioiden kanssa.² Niin Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa valtion ja kirkon suoria sidoksia on kuitenkin viime vuosikymmeninä purettu.³ Sidosten heikentämisen taustalla on esimerkiksi kirkon siirtyminen yhteiskunnan arvomäärittäjästä yhdeksi monista toimijoista ja tarve korostaa uskontojen tasavertaisuutta yhteiskunnan moniarvoistumisen myötä.

Uskonnollisen moniarvoisuuden vaikutus valtion ja julkisten instituutioiden kuten oppilaitosten ja kuntien palvelujen uskontosuhteisiin on saanut

viime vuosina huomiota niin julkisessa keskustelussa kuin tutkimuksessa. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet rakenteelliset uudistukset ja poliittiset virtaukset, joiden ensisijainen kohde ei ole uskonto, mutta joilla voi olla merkittäviä oheisseurauksia esimerkiksi kirkon yhteiskunnalliseen asemaan. Yksi kirkon asemaan vaikuttava poliittinen virtaus on markkinoita jäljittelevien ratkaisujen korostuminen hyvinvointipalvelujen tuottamisessa.⁴ Poliittisen järjestelmän muutoksen seurauksena taloudellisen toiminnan logiikka on alkanut koskettaa yhä useammin kolmatta sektoria ja seurakuntia silloin, kun ne toimivat julkisen sektorin kumppanina.⁵

Tässä artikkelissa tarkastelen sosiaali- ja terveyspalvelujen keskeisenä uudistuslinjana olevan kilpailun merkitystä kirkon asemalle. Olen käsitellyt kirkon mahdollisia vaihtoehtoja sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotannossa kirkkohallituksen tilaamassa raportissa *Kirkko ja julkiset palvelut*.⁶ Tässä artikkelissa näkökulma on raporttia teoreettisempi. Sekularisaatioteorian klassisessa mallissa,⁷ eräissä sen uudistetuissa versioissa⁸ ja markkinateoriassa⁹ katsomusten ja instituutioiden välinen kilpailu on nähty keskeisenä uskonnon asemaan vaikuttavana tekijänä. Käynnissä olevan sote-uudistuksen suorat vaikutukset eivät kohdistu uskonnolliseen moni-

muotoisuuteen, mutta kasvava kilpailu rahoituksesta muokkaa kirkon kumppanuuksia ja asemaa hyvinvointipalveluissa. Tämä voi osaltaan heikentää kirkon kykyä olla läsnä yhteiskunnallisissa palveluissa. Ilmiön analysoiminen edellyttää kontekstuaalisten ja historiallisten tekijöiden huomioon ottamista. Pohjoismaisessa kontekstissa kilpailun rinnalla on syytä korostaa uskonnollisten ja maallisten instituutioiden yhteistyötä sekä kasvavien näennäismarkkinoiden sille tuottamia muospaineita.

TUTKIMUSKYSYMYKSET: KIRKON MUUTTUVA ASEMA KILPAILUUN SUUNTAUTUVASSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat siirtymässä valmiilla olevan alueuudistuksen myötä aikaisempaa selvemmin kilpailua korostavaan malliin. Hallitus on valmistellut maakuntauudistusta, jonka toteutuessa Suomessa tulee olemaan 18 itsehallintoon ja demokraattiseen ohjaukseen perustuvaa maakuntaa uusine tehtäväalueineen.¹⁰ Uudistus siirtää muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisen ja rahoituksen kunnilta maakunnille. Yksi keskeinen sosiaali- ja terveyspalveluja koskevan uudistuksen periaate on valinnanvapaus.¹¹ Asiaa pohtineen selvityshenkilöryhmän ja hallituksen linjausten perusteella asiakkaan valinnanvapaus tullaan toteuttamaan niin julkisten palvelujen sisällä kuin julkisten, yksityisten ja kolmannen sektorin palvelujen välillä.¹² Hallituksen luonnos sosiaali- ja terveyshuollon valinnanvapauslainsäädännöksi on ollut lausuntokierroksella maaliskuun loppuun 2017 asti, mihin mennessä siihen ovat voineet ottaa kantaa myös jakelulistan ulkopuoliset tahot.¹³

Valinnanvapauslainsäädäntöä koskevan esityksen mukaan asiakas voisi valita vuoden 2019 alusta oman sosiaali- ja terveyskeskuksensa maakunnan omistaman yhtiön, yksityisen yrityksen tai järjestön tuottamista rajoitetuista palveluista (hoitaja, lääkäri ja sosiaalipalveluiden neuvonta).¹⁴ Asiakasmaksu olisi kaikissa yksiköissä sama. Vuoteen 2021 mennessä valinnanvapauden piirissä olevien sote-keskusten tuottamat palvelut laajenisivat. Sote-keskus voisi myöntää maksusetelin, joka olisi käytettävissä muiden rekisteröityneiden palveluntuottajien

hoitoihin. Sote-keskus ohjaisi esityksen mukaan myös muihin maakunnan palveluihin kuten sosiaaliasemalle. Ne palvelut, jotka eivät kuulu suoran valinnanvapauden piiriin, tuottaisi maakunnan omistama liikelaitos tai ne hoidettaisiin kilpailuttamalla. Näitä ovat ainakin useimmat sosiaalipalvelut, erilaiset seulonnat, kouluterveydenhuolto, vaativa erikoissairaanhoito ja laaja päivystys. Myös maakunnan liikelaitoksen tuottamien palveluiden osalta asiakkaalla olisi valinnanvapaus toimipisteiden välillä. Maakunnallisen tuottajan tekemän suunnitelman perusteella olisi mahdollista saada maksuseteli tai henkilökohtainen budjetti tarvittavien palvelujen ostamiseen. Asiakkaan ei ole esitettyä mallissa kuitenkaan pakko käyttää valinnanvapauttaan.

Asiakkaan aseman korostuminen on yksi olennaisimpia muutostekijöitä uudistuksessa. Suoran valinnanvapauden piirissä olevia palveluja ei enää kilpailutettaisi, vaan niitä voisi tuottaa mikä tahansa kriteerit täyttävä ja palveluntuottajarekisteriin ilmoittautunut toimija. Yksilötason valinnanvapautta korostavan uudistuksen vaikutukset tulevat olemaan taloudellisesti ja toimintakulttuurisesti merkittäviä sosiaali- ja terveyspalvelujen suuren mittakaavan vuoksi. Uudistus kohdistuu toimintoihin, joiden kustannustaso (65,6 miljardia euroa) vuonna 2014 oli 32 prosenttia bruttokansantuotteesta kaikki sosiaalimenot ja -etuudet mukaan laskettuna.¹⁵ Valinnanvapauden merkitystä rajaa

1 Stenius 2010.

2 Kallunki 2010; Kallunki 2013; Lehtinen 2013.

3 Heikkilä ym. 2005; Kuhle 2011; Sorsa 2015.

4 Petterson 2011.

5 Ks. Koskiahio 2013.

6 Kallunki 2014a.

7 Berger 1967.

8 Esim. Stolz ym. 2016.

9 Stark & Finke 2000.

10 Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b.

11 Valtioneuvosto 2016a; Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a.

12 Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a; Brommels ym. 2016.

13 Sosiaali- ja terveysministeriö 2017a.

14 Sosiaali- ja terveysministeriö 2017b.

15 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016.

esimerkiksi erikoissairaanhoidon rajoitettu valinnanvapaus ja sosiaalietuuksia koskevien päätösten säilyminen viranomaistyönä. Tuoreimman eli vuoden 2009 tilaston mukaan runsas neljännes (27 %) sosiaali- ja terveystuotannon palvelutuotannon kokonaiskustannuksista (21,2 miljardia euroa) muodostui yksityisistä palveluista.¹⁶ Uudistuksen muutosvaikutusta lisäävät yksityisen palvelutuotannon kasvupotentiaali ja jo olemassa olevien yksityisten palveluiden osittainen siirtyminen kilpailutuksesta asiakkaan valittavaksi. Uudistus tulee siten vaikuttamaan sosiaali- ja terveyspalvelujen ohella suomalaisen palvelukulttuuriin korostaessaan kilpailua ja asiakkaan valintaa. Palveluodotusten yksilöllisyyden korostuminen heijastuu todennäköisesti myös kirkkoon kohdistuviin odotuksiin.

Kulttuurisen muutoksen ohella sote-uudistus vaikuttaa suoraan seurakuntien toimintaympäristöön. Kilpailun korostaminen lisää todennäköisesti palveluntuottajien määrää ja muokkaa palvelutuotannon kokonaisprofiilia julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä. Konkreettisimmin rakennemuutos koskee sairaalasielunhoidon, kehitysvammatyön ja perheasiain neuvonnan kaltaisia palvelumuotoja, joissa kirkon toiminta tapahtuu osin tai kokonaan sopimuksellisesti julkisen sektorin tiloissa. Palveluiden yhtiöittäminen myötä sopimuskumppanit muuttuvat. Kilpailu vaikuttaa sosiaali- ja terveyspalveluissa tapahtuvan seurakuntayhteistyön lähtökohtiin esimerkiksi palveluntuottajien toisistaan poikkeavien toimintamallien kautta. Seurauksena voi olla diakonian kumppanuuksien merkittävä muutos. Vaikutukset kasvatustyöhön tulevat olemaan rajallisempia, sillä kuntien tehtäviin kuuluu jatkossakin esimerkiksi sivistys-, nuoriso-, kirjasto- ja liikuntatoimen tehtävät sekä väestön hyvinvoinnin edistäminen.¹⁷ Kunnat sijoittuvat aikaisempaa lähemmäksi kansalaisyhteiskuntaa taloudellisesti raskaimman palvelun siirtyessä maakunnille. Kuntien ja seurakuntien alueellisen yhteyden merkitys kuitenkin heikkenee kunnan painoarvon pienentyessä. Kyseinen yksityiskohta voi olla merkittävä muutostekijä, sillä kuntien ja seurakuntien rinnasteiset aktiviteetit ja alueellinen yhtenevyys ovat osaltaan tukeneet paikallista uskonnollisen ja maallisen vuorovaikutusta.¹⁸

Rakenteiden muuttuessa seurakunnat ja kirkko joutuvat asemoitumaan uudelleen hyvinvointipalvelujen tarjoajina. Kirkko joutuu harkitsemaan, mihin sen resurssit toimijamäärältään kasvavassa perinteisessä yhteistyössä riittävät. Samalla sopimuksellisten kumppanuuksien siirtyminen maakuntiin edellyttää uudelleen järjestelyä. Edellä kuvatuista haasteista erillisenä on nähtävä kysymys siitä, missä määrin kirkko haluaa osallistua uudelleen muotoutuville sosiaali- ja terveyspalveluiden markkinoille. Kirkko on valmistautunut tähän muun muassa edellä mainitsemallani tutkimuksella *Kirkko ja julkiset palvelut* sekä sitä seuranneella mietinnöllä.¹⁹ Kyseisen prosessin kärkenä on kysymys siitä, missä määrin ja millä tavoin kirkon on mielekästä ja mahdollista osallistua julkisesti rahoitettuun palvelutuotantoon.

Tarkastelen tässä artikkelissa kilpailua ja yhteistyötä kirkon ja maallisten instituutioiden tasolla. Keskityn kasvatukseen ja diakoniaan, joiden toiminta sijoittuu hyvinvointipalveluja lähelle ja jotka muodostavat volyymitaan suurimmat seurakuntien työalat. Artikkelin empiiriseen osaan liittyvät tutkimuskysymykset jakautuvat yhteistyötä ja palvelutuotantoon osallistumista koskeviin sekä tuloksia yhdistävään osiin: 1) Miten seurakuntien yhteistyöverkostot ovat suuntautuneet kuntien, kolmannen ja yksityisen sektorin välillä? Millaiset edellytykset tämä luo tulevalle yhteistyölle muuttuvassa hyvinvointipalvelujen tuottajaverkostossa? 2) Miten seurakuntien työntekijät arvioivat hyvinvointipalvelujen tuotantoon liittyvän kilpailun sekä mahdollisen palvelutuotannollisen roolin merkitystä suhteessa seurakuntien ja kirkon uskonnolliseen tehtävään? 3) Viimeinen tutkimustehtävä kokoa tuloksia vastaamalla kysymykseen siitä, mitä seurakuntien verkostot, työalavastaavien odotukset ja *Kirkko ja julkiset palvelut* -mietintö indikoivat kirkon muuttuvasta asemasta valmisteilla olevassa maakunta- ja sote-uudistuksessa. Artikkelissa käytetään aineistona *Kirkko ja julkiset palvelut* -raporttia varten keräämääni kyselyaineistoa. Lisäksi tuloksia suhteutetaan kyseisen prosessin ohjausryhmän mietintöön. Kyselyaineiston päätulokset on esitelty jo raportissa, joten tässä artikkelissa hyödynnän aineistoa teoreettisen tarkastelun täydentäjänä.

KILPAILU JA YHTEISTYÖ USKONNON ASEMAN SELITTÄJÄNÄ

Yhteiskunnallisten järjestelmien muutoksen vaikutukset uskonnon asemaan sijoittuvat teoreettisena ja empiirisenä aiheena uskontososiologisen tradition keskiöön, jossa yksilö- ja yhteisötasolla ilmenevää uskonnollista muutosta selitetään yhteiskunnan makrotason tapahtumilla. Institutionaalisen muutoksen analyysissä modernisaatioteoriaan kytkeytyvä sekularisaatioteoria on ollut erityisasemassa. Samalla siihen on kohdistunut kritiikkiä sen vaikeuksista ottaa huomioon esimerkiksi uskonnon vahvistuminen,²⁰ eurooppalaisen sekularisaation poikkeuksellisuus,²¹ uskonnon ja modernisaation vastakkainasettelun puuttumisen mahdollisuus²² sekä uskonnon kyky uudistua.²³ Sekularisaatioteoria ei myöskään anna välineitä analysoida uskonnon ja maallisen institutionaalista vuorovaikutusta siten, että sekularisaation ja sakralisaation mahdollisuudet otettaisiin tasapuolisesti huomioon.²⁴ David Martinin osoittama eri yhteiskuntien historiallisten ja kulttuuristen tekijöiden tuottama sekularisaatiopolkujen moninaisuus on yksi kestävimmistä teorian kritiikeistä.²⁵ Sen perustalle on muodostunut useita erilaiset kontekstitekijät huomioon ottavia teoreettisia tulkintoja.²⁶

Tämän artikkelin lähtökohtana on Martinin kritiikkiin perustuva oletus, jonka mukaan sekulaarien ja uskonnollisten elämäntapojen ja instituutioiden välinen kilpailu vaikuttaa eri yhteiskunnissa eri tavoin uskonnon asemaan. Kirkon yhteiskunnalliseen läsnäoloon ja hyväksyntään suomalaisessa yhteiskunnassa ovat vaikuttaneet kirkon mahdollisuus toimia julkisen sektorin yhteistyökumppanina ja hyvinvointia tuottavana toimijana sekä näitä rooleja tukevat erilaiset institutionaaliset lähtökohdat, kuten kirkon julkisoikeudellinen asema sekä kuntien ja seurakuntien jäsenistön ja alueen suhteellinen yhtenevyys.²⁷ Uskonnon ja maallisen välisten institutionaalisten kytkentöjen rinnalla vaikuttaa suomalainen yhteiskuntauskonnollisuus, joka on ylläpitänyt kansallista yhtenäisyyttä esimerkiksi luterilaisuuden ja varusmiespalvelukseen osallistumisen sidoksen kautta – ja samalla luonut rakenteellista toiseutta.²⁸ Uskonnollisen ja maallisen väliset

vaikutussuhteet eivät ole yksisuuntaisia tai väistämättä painota sekularisaatiota,²⁹ sillä yhteiskunnalliseen läsnäoloon liittyy yhtä aikaa sekularisoivia ja uskonnollistavia vaikutuksia. Kyseinen suomalaisen yhteiskunnan piirre poikkeaa merkittävästi sekularisaatioteorian oletuksista. Tämän vuoksi olen aiemmin esittänyt modernin sakralisaation huomioon ottavan sekularisaatioteorian tulkinnan, joka yhdistää markkina-, systeemi- ja sekularisaatioteoriaa.³⁰ Sekä uskonnollista että maallista yhdistävä yhteistyön perinne on ollut suomalaisen yhteiskunnan keskeinen piirre. Maakuntauudistukseen liittyvä institutionaalisten rakenteiden muutos muuttaa kuitenkin uskonnollisen ja maallisen suhteita erityisesti paikallistasolla ja hyvinvointisektorilla. Uudistus voi heikentää myös niitä sidoksia, jotka ovat tukeneet uskonnon yhteiskunnallista läsnäoloa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Uskontososiologiset teoriaperinteet sisältävät toisilleen vastakkaisia universalistisia oletuksia kilpailun merkityksestä uskonnolle. Peter Bergerin esittämässä klassisen sekularisaatioteorian muodossa uskonnollisen moniarvoisuuden tuottama katsomusten välinen kilpailu murtaa uskonnon uskottavuusrakennetta.³¹ Instituutioiden välisen kilpailun osalta kyse on eriytymisestä, jonka seurauksena erikoistuneet sekulaarit instituutiot pysyvät uskontoa paremmin vastaamaan erilaisiin yhteiskunnan ongelmiin. Markkinateoria keskittyy erityisesti uskontojen väliseen kilpailuun ja päättyy

16 Arajärvi & Väyrynen 2011.

17 Valtioneuvosto 2016b.

18 Kallunki 2008.

19 Kirkkohallitus 2016.

20 Bell 1977; Hadden 1987.

21 Martin 1991; Davie 2002.

22 Berger ym. 2008.

23 Stark & Finke 2000.

24 Kallunki 2010.

25 Martin 1978; Martin 2005.

26 Esim. Casanova 1994; 2006; Berger ym. 2008.

27 Kallunki 2010.

28 Kallunki 2013; Kallunki 2014b; Kallunki 2015.

29 Vrt. Bruce 2013.

30 Ks. Kallunki 2010; 2014a.

31 Berger 1967.

sekularisaatioteoriaan verrattuna päinvastaiseen tulkintaan. Teoria korostaa sääntelystä vapaita markkinoita edellytyksenä elinvoimaiselle uskonnollisuudelle, jota monimuotoinen uskonnollisten liikkeiden tarjonta tukee.³² Markkinateoria näkee sekularisaation olevan osa markkinoiden muutoksia, jossa yksittäisistä uskonnollisista laškoista tulee kirkkoja ja maallistuneet kirkot heikentyvät.

Jürg Stolz kollegoineen on kehittänyt uskonnollisen ja maallisen kilpailun teoriaa yhdistämällä sekularisaatioteorian, markkinateorian ja yksilöllistymisteorian näkökulmia tekemättä voimakkaita universalistisia oletuksia uskonnon asemasta.³³ Kyseinen teoria sopii hyvin hyvinvointijärjestelmän muutosten vaikutusten analyysiin, sillä se pyrkii ottamaan laajasti huomioon erilaisia kontekstitekijöitä. Samalla teoria tunnustaa uskonnon kyvyn muokkautua ja kehittää sosiaalisia innovaatioita, jolloin yhteiskunnallisen muutoksen vaikutukset uskontoon ovat seurauksiltaan avoimia eli tuloksena voi olla niin sekularisaatiota kuin sakralisaatiota. Teoria sijoittuu siten Martinin kritiikkiä myötäilevien sekularisaatioteorioiden joukkoon. Erityispiirteenä on kilpailuteoreettinen näkökulma.

Stolzin teorian mukaan kilpailua tapahtuu sekä uskontojen sisällä että uskonnollisten ja maallisten kollektiivien välillä. Kilpailussa resursseja suunnataan yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen tulkintavallan sekä yksilötason resurssien ja hyödykkeiden saavuttamiseen. Teoria lähestyy markkinateorian tavoin esimerkiksi rukousta, diakoniaa ja sielunhoitoa toimintoina, jotka kilpailevat yksilön resursseista ja ajankäytöstä hyvinvointivaltion, psykoterapian ja maallisen neuvonnan kanssa.³⁴ Stolz olettaa yksilön käyttävän valinnoissaan vain ”rajoitettua rationaalisuutta”. Tämä on välttämätön rajaus, kun otetaan huomioon rationaalisuusoletuksia koskeva kritiikki, jota on esitetty sekä weberiläisen lumouksen katoamisen että rationaalisen valinnan teorian pohjalta.³⁵ Rationaaliset argumentit voivat olla uskontoon liittyvissä yksilöiden ratkaisuisissa yhtenä tekijänä, mutta maailmankatsomukselliset valinnat eivät perustu puhtaasti rationaaliseen kilpailuun. Stolzin näkemyksen mukaan yksilöllä on vain rajoitetusti informaatiota ja siksi hän on riippuvainen kulttuurisista tavoista, mutta muuttuvissa olosuh-

teissa kilpailun lopputulokseen vaikuttaa yksilön harkinta siitä, mikä tuote hyödyttää häntä eniten.

Stolzin teorian kontekstuaalisuus mahdollistaa, että analyttisen lähestymistavan lähtökohdaksi voidaan ottaa Pohjoismaille luonteenomainen uskonnollisen ja maallisen yhteistyö. Kyse on tällöin maallisen ja uskonnollisen instituution valitsemasta strategiasta, joka korostaa suoran kilpailun sijasta yhteistyötä. Lisäksi ulkoiset tekijät, kuten vallitsevat uskonnollisen ja maallisen kilpailun periaatteet sekä tieteelliset, teknologiset tai sosiaaliset innovaatiot, historiallisesti merkittävät tapahtumat ja sosio-demografiset tekijät, vaikuttavat Stolzin ja kump-paneiden lähestymistavassa kilpailun toteutumistapaan. Kilpailun hallitsemistavan myötä mukaan tulevat kirkon ja valtion suhteet, uskonnonvapaus, ihmisoikeudet ja muut poliittiset lähtökohdat, jotka voivat joko ruokkia tai rajoittaa kilpailua. Esimerkiksi liberaaliin demokratiaan ei liity oletusta valtion puuttumisesta uskonnollisiin kysymyksiin, mikä rajoittaa uskonnollisten instituutioiden ja valtion suoraa vuorovaikutusta. Kilpailun seurauksena voi syntyä valtiokirkkojärjestelmän kaltaisia monopoleja, kartelleja tai yhteistyömalleja, eriytymistä tai eriytymisen vastaista kehitystä, yksilöllistymistä tai kollektiivien vahvistumista, sekularisaatiota tai sakralisaatiota sekä myös uusia toimintaperiaatteita painottava uskonnollisen ja maallisen kilpailun kausi.

Uskonnollisen ja maallisen kilpailun teoria antaa riittävän joustavat lähtökohdat analysoida suomalaisen hyvinvointipalveluja koskevan muutoksen suhdetta uskontoon. Sen keskeisinä etuina ovat vahvan rationaalisuusoletuksen puuttuminen, analyysikehikon joustavuus sekä kilpailun seurausten avoimuus. Kilpailun korostuminen yleisesti suomalaisessa yhteiskunnassa voi purkaa myös uskonnollisen ja maallisen yhteistyön periaatteita. Sekularisaatio- ja markkinateorioiden keskenään päinvastaiset johtopäätökset kilpailun vaikutuksista johtuvat osaltaan eroista kilpailun kohdentumisessa: sekularisaatioteoria korostaa uskonnon heikenevää kysyntää sekä tähän liittyvää uskonnollisen ja maallisen välistä kilpailua, kun taas markkinateoria painottaa uskontojen vakaata kysyntää sekä tätä ruokkivaa uskontojen välistä kilpailua. Kilpailu-

teoria välttää molemmat ääripäät mahdollistamalla sekä uskonnon heikkenemisen että vahvistumisen. Tässä mielessä se sopii hyvin kuntien ja seurakuntien yhteistyötä koskeviin tutkimustuloksiin, joissa on ollut nähtävissä yhtäaikaista sekularisaatio ja sakralisaatio.³⁶ Enemmistökirkon tapauksessa uskonnollisen ja maallisen välinen kilpailu tai yhteistyö on merkittävämpi kirkon asemaan vaikuttava tekijä kuin uskontojen väliset suhteet. Sekulaarien järjestelmien muutokset voivat tällöin heijastua myös uskonnollisen ja maallisen suhteisiin.

KIRKON ASEMA UUDISTUVISSA HYVINVOINTIPALVELUISSA

Kilpailuteorian näkökulmasta kirkon suhdetta julkisiin hyvinvointipalveluihin voi nykytilanteen ja historian osalta selkiyttää kolmella näkökulmalla: uskonnollisten ja maallisten instituutioiden 1) erikoistumisella, 2) yhteistyöllä ja 3) kilpailulla. Erikoistuminen kytkeytyy uskonnon asemaa muuttaneeseen modernisaatioon, jota on uskontososiologisesti selitetty sekularisaatioteorian avulla.³⁷ Hyvinvointivaltion laajentuminen Suomessa erityisesti 1960-luvulta lähtien merkitsi kirkon historiallisesti hoitamien hyvinvointitehtävien siirtymistä pääasiallisesti maallisen vallan vastuulle.³⁸ Monopolistiseen asemaan pyrkineen hyvinvointivaltion ja kirkon suhteeseen liittyi 1970-luvulla erikoistumisen ohella kilpailullinen ulottuvuus: erityisesti diakonian ja sosiaalityön epäsymmetrinen kilpailu ilmeni seurakuntien syrjäytymisenä keskeisimmistä hyvinvoinnin tuottamisen tehtävistä sekä kuntien ja seurakuntien yhteistyön heikkenemisenä. Kirkon ja seurakuntien roolissa korostui erikoistuminen uskonnolliseen tehtävään. Hyvinvointiroolinsa osalta kirkko oli aiempaa vapaampi itse päättämään panostustensa suuntaamisesta.

Hyvinvointipalveluiden ja kirkon suhteiden kannalta keskeisissä kuntien ja seurakuntien suhteissa korostui 1980-luvulta lähtien yhteistyö. Vasta 1990-luvun lama osoitti seurakuntien kanssa harjoitettavan yhteistyön merkityksen kunnille.³⁹ Kyse ei ollut erikoistumisen vastaisesta kehityksestä, sillä uudessa tilanteessa kirkko korosti rooliaan julkisten palvelujen paikkaajana, joka ei pyri korvaamaan julkisia palveluja.⁴⁰ Nykyiseen kirkkopoliittiseen

linjaan on kuulunut valtion sosiaalisen vastuun tukeminen ja kilpailun välttäminen. Paikallinen kuntien ja seurakuntien yhteistyö on näin heijastanut valtion ja kirkon toisiaan tukevia, tosin eriytyviä, suhteita. Kilpailuteorian näkökulmasta kyse on ollut uskonnollisen ja maallisen yhteistyötä tukevasta heikkenevän valtiokirkollisen järjestelmän kaudesta.

Kilpailu on ollut hyvinvointipalveluja koskeva muutostekijä jo 1990-luvulta lähtien. Tällöin alkoi korostua palvelutuotannon suuntaus, joka merkitsi yritysten ja järjestöjen roolin kasvua hyvinvointipalvelujen tuottajana. Vuodesta 2000 lähtien sosiaalialan henkilöstön kasvu on tapahtunut lähes kokonaan yksityisillä palveluntuottajilla.⁴¹ Kyse on ollut valtion sosiaalisen vastuun alla tapahtuvasta toiminnasta, joka ei ole suoraan kilpaillut kirkon hyvinvointiroolin kanssa. Järjestöjen ja yritysten kasvanut rooli korostaa palveluluralismia, jossa kirkko on yksi monista hyvinvoinnin tukijoista. Mikäli kirkko tai sen läheiset järjestöt haluaisivat kasvattaa palvelutuotannollista rooliaan, kilpailu on keskeinen toimintamahdollisuuksiin vaikuttava tekijä. Painopistettä on siten siirretty kirkon ja julkisen sektorin yhteistyön kaudella julkisen sektorin itse tuottamista palveluista hyvinvointipalvelujen markkinoille. Kunnat ovat kuitenkin säilyttäneet asemansa palvelujen pääasiallisena järjestäjänä.

Menneillään oleva hyvinvointipalvelujen uudistaminen jatkaa kilpailua hyödyntävällä linjalla, kun maakunnasta on tulossa uusi palvelujen järjestäjätaho. Palvelurakenteen murros luo mahdollisuuden kirkolle ja sen läheisille järjestöille uudistaa

32 Stark & Finke 2000.

33 Stolz ym. 2016.

34 Vrt. Stark & Finke 2000.

35 Ks. Jenkins 2000; Bruce 1999; Bruce 2002.

36 Kallunki 2008; Kallunki 2010.

37 Berger 1967; Dobbelaere 1981; Casanova 1994; Beckford 2003; Bruce 2009.

38 Malkavaara 2002; Yeung 2003.

39 Kunta ja seurakunta 2002.

40 Kallunki ym. 2006.

41 Arajärvi & Värynen 2011.

asemaansa hyvinvointipalveluissa. Perustan kirkon roolin uudistamiselle luo sen nykyinen asema hyvinvoinnin tukijana sekä sen työntekijöiden osaaminen ja työntekijämäärä, joka on vajaat kymmenen prosenttia sosiaalialan yksityisestä henkilöstöstä.⁴² Mikäli kirkon roolia hyvinvointipalveluissa tarkastellaan sen lähelle sijoittuvien järjestöjen ja säätiöiden kautta, kirkon osuus hyvinvointipalveluissa on merkittävä. Pelkästään Helsingin Diakonissalaitoksen konserni työllistää runsaat 1600 henkeä ja toiminnan volyyymi on noin 150 miljoonaa euroa.⁴³ Volyymitään tätä pienempiä mutta merkittäviä toimijoita ovat esimerkiksi Espoon, Lahden, Oulun ja Turun diakoniasäätiöt. Kirkon omaan toimintaan liittyvän hyvinvointiroolin tulevaisuus vaikuttaa kuitenkin kirkon ja uskonnon yhteiskunnalliseen asemaan keskeisemmin kuin kirkkoa lähelle sijoittuvien järjestöjen ja säätiöiden toiminta.

Kirkon asemoituminen osaksi julkisia hyvinvointipalveluja siirtäisi kirkkoa entistä selkeämmin osaksi maallisten toimijoiden hallitsemaa hyvinvointituottajien kilpailua. Uskontosidonnainen kirkon tai sen vaikutuspiirissä olevan järjestön palvelu rinnastuisi tällöin sekulaareihin arvo- tai ideologia-sidonnaisiin järjestöihin. Kirkko ja julkiset palvelut -prosessissa arvioitiin kirkon edellytyksiä kasvattaa rooliaan hyvinvointipalvelujen tuotannossa. Kirkkohallituksen toimeksiannosta tein prosessia varten tutkimuksen muun muassa seurakuntien ja seurakuntayhtymien nykyisistä sopimuksellisista suhteista ja valmiuksista osallistua ostopalvelutoimintaan.⁴⁴ Toimeksiantajalla oli tarve arvioida uskonnollisen perustehtävän suhdetta hyvinvointimarkkinoille osallistumiseen. Päätöksenteon kannalta oli oleellista saada tietoa seurakuntien sopimuksellisista yhteistyösuhteista sosiaali- ja terveyssektorilla. Selvityksen ulkopuolelle rajattiin kirkkoa lähellä olevien järjestöjen rooli. Järjestöjen merkitys otettiin kuitenkin huomioon kirkon uutta roolia hahmottavissa raportin johtopäätöksissä. Peruseriaatteena on, että volyymin kasvattaminen lisää todennäköisyyttä toiminnan eriyttämiseksi kirkkoa lähelle sijoittuviin säätiöihin tai järjestöihin. Järjestöt sijoittuvat kirkkoa selkeämmin osaksi hyvinvointipalveluiden kilpailua. Suora kytkentä kirkkoon uskonnollisena toimijana todennäköisesti rajoittaa toiminnan kasvua.

Raportissa hahmotan neljä hyvinvointipalveluihin suuntautumisen polkua.⁴⁵ Näistä ensimmäinen edustaa nykyistä kirkon itsenäisyyttä korostavaa ja sopimuksellisen palvelutuotannon näkökulmasta vaatimatonta linjaa. Pääsääntöisesti kilpailutusrajojen alle jäävä ostopalvelutoiminta ei edellytä toiminnan irrottamista seurakunnista. On myös mahdollista lisätä hyvinvointipalvelutoimintaa eri työaloilla ja pyrkiä säilyttämään sen yhteys seurakuntien yhteisöllisyyteen, silloin kun tavoitteena ei ole taloudellisesti merkittävä toiminta. Tällöin valitaan poluista toinen, jota raportissani nimitin yhteisöllisyyttä ja ulkoista rahoitusta yhdistäväksi poluksi. Kyseisellä polulla toiminnan kasvun mahdollisuudet ovat rajallisia eikä sillä ole käytännössä vaikutusta kirkon asemaan palveluntuottajien kilpailussa.

Mikäli kirkon roolia hyvinvointipalveluissa halutaan merkittävästi kasvattaa, kolmas, eriytyvän palvelutuotannon polku on luonteva vaihtoehto: tällöin hyvinvointipalveluihin osallistumista kehitetään joko olemassa olevissa tai uusissa kirkkoa lähellä toimivissa järjestöissä tai säätiöissä. Kyseisen toiminnan yhteys kirkon uskonnollisiin lähtökohtiin on todennäköisesti heikko, mutta hyvinvointipalvelujen kilpailuun vahva. Neljäs vaihtoehto on alueellisesti valikoiva palvelutuotannon polku, jossa hyvinvointipalvelujen tuotantoa kehitetään hyödyntämällä toiminnan kannalta potentiaalisimpia työaloja ja alueita, kuten hyvät yhteistyöperinteet kehittäneitä suurehkoja kaupunkia. Raportissa esitettyjen kehittämispolkujen lähtökohtana on mahdollisuus yhdistää erilaisia valintoja eri toiminnoissa: diakonian osalta voidaan esimerkiksi korostaa toiminnan kokoa ja eriyttämistä, mutta kasvatustyön yleislinjana voi olla pienimuotoisempi toiminta ja vain joillakin alueilla tavoiteltava taloudellisesti merkittävämpi toiminta. Seurakuntien kasvatustyön kumppanuuksien jääminen suunnitellussa uudistuksessa kuntiin tukee tätä kehityslinjaa.

Ohjausryhmän pääjohtopäätös asiaa käsitellessä mietinnössä on, ettei kirkon ja sen seurakuntien tule tavoitella ”merkittävää vastuuta” julkisten palvelujen kilpailutetussa tuottamisessa.⁴⁶ Jos seurakunnat lähtevät palvelujen tuottamiseen, perimmäisenä tavoitteena tulee olla kirkon perustehtävän toteuttaminen. Kirkon oman organisaation osalta

mietinnön linjana on siten nykyinen itsenäisyyttä korostava polku, joskin mahdollisena nähdään yhteisöllisyyttä ja ulkoista rahoitusta yhdistävä polku silloin, kun se tukee kirkon perustehtävää. Kirkko välttää siten kilpailun pysymällä erikoistuneessa roolissaan.

Mietinnössä ei kuitenkaan pyritä väistämään kokonaan kirkon suhdetta kilpailuun. Mietinnön suosituksena on nimittäin järjestöjen ja säätiöiden hyödyntäminen palvelutuotantoon osallistumisessa. Kirkon rooli nähdään jopa aktiivisena tässä kehityksessä, sillä mietinnön mukaan kirkon ja sen seurakuntien tulee tukea lähelle sijoituvia järjestöjä osallistumaan palvelutuotantoon. Mietinnön johtopäätökset viittaavat tavoitteeseen, jossa kirkon läsnäoloa pyritään vahvistamaan järjestöjen omistajaohjausta parantamalla. Käytännön johtopäätöksenä on siten eriytyvän palvelutuotannon polku, mitä pidin laatimassani tutkimuksessa todennäköisimpänä vaihtoehtona, mikäli tavoitteena on volyymiltään merkittävä toiminta. Kilpailun näkökulmasta kirkko välttää suoran kilpailuasetelman, mutta osallistuu uskonnollisena toimijana välillisesti järjestöjen ja säätiöiden toiminnan määrittämiseen.

Ohjausryhmän suosituksena on, että lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen valitaan kirkon palvelutuotannon kärkihankkeeksi. Kasvatuksen palvelut, erityisesti aamu- ja iltapäivätoiminta, ovatkin seurakuntien yleisimpiä sopimuksellisen palvelutuotannon muotoja. Selvityksessäni niitä pidettiin myös todennäköisimpinä aloina, joissa seurakuntien ja kirkon on mahdollista kasvattaa rooliaan. Kyse on pienimuotoisesta, kilpailutusrajojen alle sijoittuvasta toiminnasta. Valmistellussa maakuntaudistuksessa päivähoito jää kuitenkin kuntien toiminnaksi. Valinnanvapaus ei siis koske jatkossakaan tätä seurakuntien varhaiskasvatuksen kannalta läheistä toimialaa.

AINEISTO, MITTAAMINEN JA MENETELMÄT

Tutkimus perustuu aiemmin esiteltyyn mietintöön *Kirkko ja julkiset palvelut*. Sitä varten kerättiin aineisto, joka kohdennettiin hyvinvointipalveluita lähelle sijoittuville seurakuntien ja seurakuntayhtymien nuoriso-, varhaiskasvatus- ja diakoniatyön

aloille. Päätyöalojen työntekijöiden lisäksi mukaan otettiin kirkkoherrat ja seurakuntayhtymien työalojohtajat. Kysely toteutettiin keväällä 2013 sähköisen ja paperilomakkeen yhdistelmänä. Lomakkeita lähetettiin kaikkiaan 464 seurakuntaan ja seurakuntayhtymään, jolloin lähetettyjen lomakkeiden kokonaismääräksi tuli 1 856 kappaletta. Vastauksia saatiin kaikkiaan 1056 kappaletta, joten kokonaisvastausprosentiksi tuli 59. Työaloista alhaisinta vastausaktiivisuutta osoitti nuorisotyö (56 %) ja korkeinta diakonia (62 %). Kirkkoherroista ja johtajista kuusi kymmenestä (60 %) vastasi kyselyyn. Aineisto ei ollut iän ja sukupuolen perusteella valikoitunut.⁴⁷ Sen sijaan alueellinen vaihtelu oli suurta. Aktiivisin hiippakunta oli Kuopio (70 %) ja passiivisin Turun arkkihiippakunta (51 %).

Kirkoilla ja seurakunnilla on vain vähän kokemusta ostopalvelutoiminnasta. Seurakunnista runsaalla viidenneksellä (22 %) oli kyllä sopimuksia julkisten palvelujen tuottamisesta, mutta sopimusten taloudellinen arvo oli keskiarvoltaan vaatimaton, noin 60 000 euroa. Viisi kuudesta sopimuksesta koski koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa. Kirkkoherrojen tai johtajien vastausten perusteella vain 60 organisaatiolla oli olemassa oleva ostopalvelusopimus. Lisäksi vain noin joka kymmenes (N=28) organisaation johtaja ilmoitti, että heillä on palvelujen tuottamiseen liittyvää yhteistyötä järjestöjen tai säätiöiden kanssa. Vajaalla kolmanneksella organisaatioista (29 %) oli siten joko omaa ostopalvelutoimintaa tai palvelujen tuottamiseen liittyvää yhteistyötä kirkollisen järjestön kanssa. Vastaajien vähäinen kokemus uskonnollisten ja maallisten palvelutuottajien välisestä kilpailusta on otettava vastausten analyysissä huomioon.

Nykyiset yhteistyöverkostot vaikuttavat kirkon tuleviin toimintamahdollisuuksiin, kun julkisen sektorin rinnalla vahvistuvat yksityisen ja kol-

42 Kirkon tilastollinen vuosikirja 2012; Arajärvi & Väyrynen 2011.

43 Helsingin diakonissalaitos 2015.

44 Kallunki 2014a.

45 Kallunki 2014a.

46 Kirkkohallitus 2016.

47 Ks. Kallunki 2014a.

mannen sektorin palvelut. Kuntien ulkopuolelle suuntautuva yhteydenpito luo siten perustaa uuteen palvelurakenteen sopeutumiselle. Kyselyssä yhteistyöverkostoja mitattiin kysymyksellä yhteydenpidosta kunnan/kaupungin, järjestöjen/säätiöiden ja yksityisten sote-yksikköjen edustajiin. Vastaajia pyydettiin tarkastelemaan yhteydenpitoaan näihin tahoihin ottaen huomioon tapaamiset ja muut yhteydenpidon tavat.⁴⁸ Lisäksi yhteydenpidon suuntautumista viimeisen kuukauden aikana tarkasteltiin kahdella kysymyksellä, joista toinen koski työalan toiminnan yleistä kehittämistä ja toinen uskonnollisten toimintojen järjestämistä.⁴⁹ Kysymyksillä voidaan tarkastella työalojen yhteistyöverkostoja ja niiden sisällöllistä suuntautumista. Sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotannon jakautumisen vuoksi yhteydenpidon voidaan olettaa suuntautuvan voimakkaimmin kunnan henkilöstöön.

Vastaajien suhtautumista kirkon kilpailulliseen rooliin tutkittiin kahdella kysymyksellä. Ensimmäisessä kyse oli kilpailuasetelman toivottavuudesta: Kuinka toivottavana pidät julkisten palvelujen tuotantoon osallistumista, jos se korostaa kirkon roolia palvelutuotannosta kilpailevana toimijana? Vastausasteikko oli toivottavuutta koskeva likertasteikko (täysin ei-toivottava – täysin toivottava). Toinen kysymys koski palvelutuotannon mahdollista vaikutusta kirkon ja seurakuntien omaan identiteettiin. Lisäksi kysyttiin mahdollisuutta pitää esillä uskonnollista sisältöä palveluissa, jotka toteutetaan kuntien rahoittamana seurakuntien tiloissa. Kysymyksen avulla voidaan tarkastella vastaajien käsityksiä palvelutuotannollisen roolin suhteesta uskonnolliseen tehtävään. Mitatut uskonnolliset sisällöt koskivat hartauksia, yhteisrukousta, virsiä sekä symboleita, kuten ristiä.

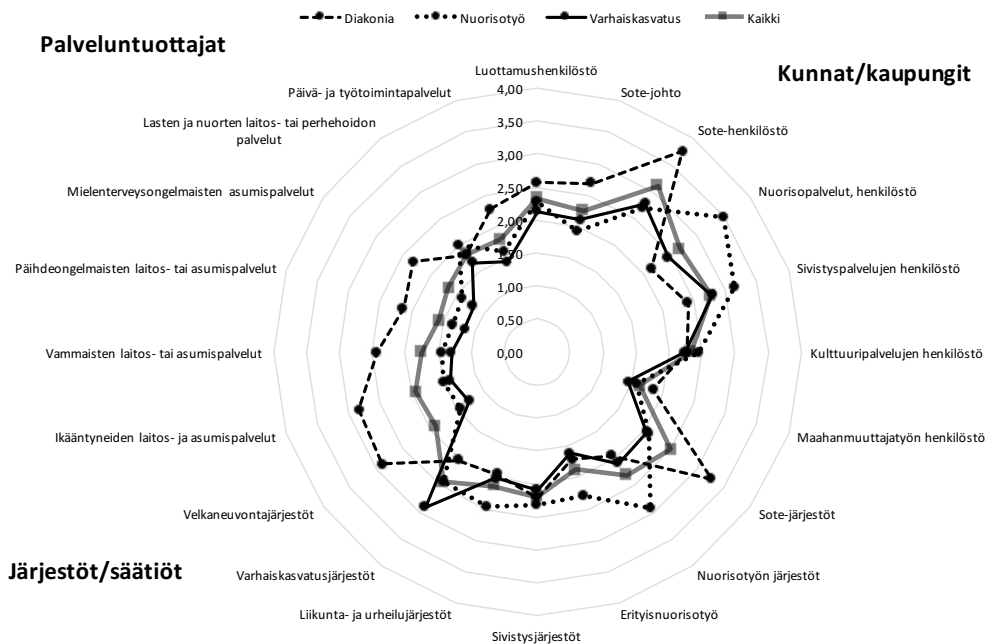
Aineiston pääasiallisina analyysimenetelminä käytetään ryhmäerojen arvioinnin mahdollistavaa t-testiä ja yksisuuntaista varianssianalyysia. Koska tutkimusaihe koskee osin yhteiskunnan ja kirkon tulevia ratkaisuja, jotka riippuvat tulevan maankuntaudistuksen toteutumistavasta, analyysissä ei pyritä tekemään vahvoja johtopäätöksiä kirkon tulevasta asemasta. Tavoitteena on pikemminkin hahmottaa kirkon asemaan vaikuttavia tekijöitä menneillään olevassa muutoksessa.

SEURAKUNTIEN YHTEISTYÖVERKOSTOJEN SUUNTAUTUMINEN

Yleiskuva seurakuntien työalojen yhteydenpidosta kuntiin, järjestöihin ja yksityisiin palveluntuottajiin käy ilmi kuvasta 1. Seurakuntien yhteydenpitoa mihinkään mitattuun tahoon ei voi pitää korkeana, sillä parhaimmillaankin yhteydenpidon keskiarvo jää hieman alle tason ”kerran tai kaksi kertaa kuukaudessa” (arvo 4). Aktiivisimmillakaan aloilla – diakonian ja sote-henkilöstön kohdalla – tapaamisia tai muuta yhteydenpitoa tapahtui vain joka kahdeksannella (13 %) kerran viikossa (5) tai useammin (6).

Varhaiskasvatuksen yhteydenpito kuntiin poikkeaa muista työaloista, sillä työalalta puuttuu selkeä yhteydenpitotaho. Osin ilmiötä selittää kuntien päivähoiton kuuluminen osassa kuntia sosiaalipalveluihin ja osassa sivistyspalveluihin, mikä hajottaa yhteydenpidon kahdelle taholle. Diakonian yhteydenpito suuntautuu ensisijaisesti sote-henkilöstöön ja nuorisotyön kunnan vastaavaan rinnakkaistoimintoon. Kunkin työalan järjestökontaktit suuntautuvat vastaavasti oman työalan järjestöihin: diakoniassa sote-järjestöihin ja taloudellista tukea tai velkaneuvontaa tuottaviin järjestöihin, nuorisotyössä nuorisojärjestöihin ja varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatusjärjestöihin.

Keskeinen kysymys yhteydenpidon merkityksen osalta liittyy tapaamisten ja muun yhteydenpidon sisältöihin. Vaikka yhteydenpidon yleisyydessä diakonia edusti sote-henkilöstön osalta useimmiten kontakteja ylläpitänyttä tahoa, diakonian yhteistyösuuntautuminen työalan yleiseen kehittämiseen ($F_{(2,748)}=5,4^{**}$) ja uskonnollisten sisältöjen järjestämiseen asiakkaille ($F_{(2,751)}=6,6^{***}$) oli viimeisen kuukauden osalta tilastollisesti muita työaloja heikompa. Yhteydenpidossa järjestöjen ja säätiöiden kanssa ei ollut vastaavaa eroa, ja yksityisten sosiaalipalveluyksikköjen kanssa diakonia oli aktiivisin sekä työalan yleisen kehittämisen ($F_{(2,746)}=20,7^{***}$) että uskonnollisten sisältöjen järjestämisen ($F_{(2,745)}=45,2^{***}$) osalta. Kyselyssä ei eritelty sitä, missä määrin kyseinen yhteydenpito suuntautui kirkkoa lähellä oleviin järjestöihin tai säätiöihin. Kyse voi osin olla kirkolle läheisten toimijoiden vaikutuksesta, mihin viittaa diakonian poikkeavuus

Kuva 1. Seurakuntien ja seurakuntayhtymien työalavastaavien yhteydenpito kuntien luottamushenkilöihin ja henkilöstöryhmiin, järjestöjen ja säätiöiden edustajiin sekä yksityisiin palveluntuottajiin. Keskiarvot työaloittain ja kaikilla vastaajilla yhteensä.

yksityisten palveluntarjoajien kanssa harjoitetussa yhteistyössä.

Voimakasta eroa diakonian ja kasvatustyön välillä selittää se, että nuorisotyössä kolmella neljästä ja varhaiskasvatuksessa neljällä viidestä vastaajasta ei ollut viimeisen kuukauden aikana lainkaan yhteydenpitoa tai se ei koskenut kysyttyä asiaa. Selvällä vähemmistöllä vastaajista yhteydenpito oli suuntautunut vähintään jossain määrin yleiseen työalan kehittämiseen (19 %) tai uskonnollisten sisältöjen järjestämiseen (35 %). Yhteydenpidossa korostuu siten uskonnollisen perustehtävän hoitaminen. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tämä voi rajoittaa kaksisuuntaista yhteistyötä, sillä kirkon uskonnollisella tehtävällä ei ole välitöntä merkitystä kuntien oman tehtävän toteuttamiselle hyvinvointipalveluissa. Johtopäätöksenä voi todeta, että viimeisen kuukauden aikana tehty yhteydenpidon sisältöjen

tarkastelu ei muuttanut kokonaiskuvaa niukasta yhteydenpidoista.

Diakonian poikkeavuutta yksityisten palveluntuottajien osalta selittää osaltaan yksityisten sosiaalipalvelujen muita työaloja merkittävämpi osuus diakonian asiakaskunnassa sekä kirkkoa lähellä olevien järjestöjen palvelut. Nuorisotyön ja varhaiskasvatuksen vastaajista vajaa neljännes ilmoitti, ettei heillä ollut mahdollista sopia työalan läsnäolosta

48 Kysymyksessä hyödynnettiin seuraavaa vastausasteikkoa: En lainkaan; Harvemmin kuin joka vuosi; Kerran tai joi-takin kertoja vuodessa; Kerran tai kaksi kuussa; Kerran viikossa; Kaksi tai useampia kertoja viikossa.

49 Esim. toiminnot, joihin kuuluu uskonnollinen viestintä, kuten uskontokasvatus, hartaudet, sielunhoito tms. Vas-tausasteikko kysymyksessä oli seuraava: En ole pitänyt yhteyttä; Ei lainkaan (kyseiseen tahoon); Vain vähän; Jossain määrin; Melko paljon; Hyvin paljon.

yksityisessä sosiaalialan yksikössä. Kun diakoniassa vajaat puolet (47 %) oli sopinut läsnäolosta yksityisen palveluntuottajan kanssa, vastaavat osuudet olivat varhaiskasvatuksessa (11 %) ja nuorisotyössä (8 %) noin kymmenyksen tasolla. Tulos heijastaa yksityisen palvelutuotannon roolia työaloja lähellä olevissa julkisissa palveluissa: ikääntyneiden ja vammaisten palveluasumisesta noin puolet, päihdehuollon asumispäivistä jopa yhdeksän kymmenestä ja psykiatrian asumispalveluista vajaat kaksi kolmannesta tuotetaan yksityisesti.⁵⁰ Sen sijaan vain kahdeksan prosenttia päivähoidossa olevista lapsista saa hoidon yksityisenä palveluna, mikä sisältää myös yksityisen hoidon tuella perheiden palkkaamat hoitajat.⁵¹ Toisaalta lastensuojelulaitosten ja perhekotien hoitopäivistä kaksi kolmesta tuotetaan yksityisesti, mutta kyseiseen kohderyhmään kuuluvien osuus lapsista ja nuorista sekä alueellinen kattavuus seurakuntayhteistyön kannalta on päivähoitoon verrattuna vaatimaton.

Seurakuntien ja diakonian merkittävä rooli kriisityössä on nähtävissä siinä, että kuudella kymmenestä seurakunnasta oli diakoniatyön edustus paikkakunnan moniammatillisessa kriisityöryhmässä. Noin neljännes diakonian vastaajista ilmoitti, että työala on ollut mukana sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämissuunnitelman (Kaste-ohjelman) projekteissa, projektihauissa tai muulla tavoin osallistunut projekteihin. Muina osallistumistapoina olivat esimerkiksi ohjausryhmätyöskentely, kokouksiin osallistuminen, koulutus ja tiedotus. Nuorisotyön osalta noin kolmella neljästä (74 %) seurakunnasta oli jonkinlaista vuorovaikutusta seudun monialaisen nuorten palvelu- ja ohjausverkoston kanssa. Vähintään melko paljon vuorovaikutusta oli kuitenkin vain neljänneksellä seurakunnista. Vajaalla kolmella kymmenestä (28 %) seurakunnista oli taloudellinen sidos aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisessä. Ostopalvelun ohella kyse oli kunnan antamasta julkisesta avustuksesta.

KILPAILUN MERKITYS

Uskonnollisen ja maallisen tahon joutumista kilpailutilanteeseen vierastetaan seurakunnissa. Vain joka kahdeksas seurakuntavastaaja (13 %) näki seurakuntien palvelutuotannon toivottavana

tilanteessa, jossa seurauksena on kirkon rooli palvelutuotannosta kilpailevana osapuolena. Runsas neljännes suhtautui asiaan neutraalisti, kuusi kymmenestä kielteisesti. Työalojen välillä ei ollut tilastollista eroa. Vaikka seurakuntatyöntekijät näyttävät yleisesti vierastavan kirkon joutumista kilpailuasetelmaan, palvelutuotantoon liittyvää taloudellista sidosta ei nähty yhtä yleisesti ongelmana kirkon uskonnollisen identiteetin kannalta. Useampi kuin neljä kymmenestä uskoi taloudellisen sidoksen heikentävän ja neljännes vahvistavan kirkon uskonnollista identiteettiä. Kirkon ja valtion välillä vallinnut yhteistyö ei näytä siten ulottuvan suoraan uuteen tilanteeseen. Taloudelliseen sidokseen suhtaudutaan kriittisesti palvelutuotannossa, vaikka taloudellinen sidos verotusoikeuden kautta on merkittävä osa kirkon ja valtion suhdetta.

Yhteistyön perinteet ovat selkeimmin nähtävissä kirkon odotuksissa uskonnon asemasta silloin, kun julkinen sektori rahoittaa palvelun (taulukko 1). Enemmistö vastaajista katsoi, ettei maallisella rahoittajalla (kunnalla) ole mahdollista rajoittaa uskonnon esillä oloa palvelussa, joka järjestetään seurakunnan tiloissa. Varhaiskasvatus puolusti uskonnon esillä oloa voimakkaimmin, mikä voi liittyä työalan kokemuksiin aamu- ja iltapäivätoiminnan ostopalveluissa. Työalojen väliset erot ovat pieniä. Työalat torjuivat yhtenäisimmin kirkon identiteettiä ilmaisevan symbolin poistamisen seurakuntien tiloista. Myönteisiä arvioita selittävät osaltaan kokemukset kuntayhteistyöstä: kuusi kymmenestä vastaajasta näki sen tukevan vähintään jossain määrin seurakuntien mahdollisuuksia toteuttaa uskonnollista tehtäväänsä. Neljännes arvio asian neutraaliksi, ja joka seitsemäs arvioi yhteistyön heikentävän jossain määrin uskonnollisen ilmaisun mahdollisuuksia. Arviot ovat samansuuntaisia ulkoisesti rahoitetun palvelun kanssa.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ KIRKON MUUTTUVASTA ASEMASTA

Kasvatustyön työalavastaavien yhteydenpitoa yksityisiin palveluntuottajiin voi pitää vaatimattomana, mitä selittää työalan yksityisten kumppaneiden sosiaalialaa pienempi osuus. Paine uusien verkostojen hyödyntämiseen ei ole kasvatustyössä diakonian

	hartaus		symboli kuten risti		yhteisrukous		virsi	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ei lainkaan	38	6	31	5	42	6	40	6
Hyvin rajoitetusti	27	4	15	2	38	6	30	4
Melko rajoitetusti	65	9	34	5	76	11	52	8
Melko vapaasti	269	39	220	32	268	39	270	39
Hyvin vapaasti	289	42	385	56	262	38	295	43
Yhteensä	688	100	685	100	686	100	687	100
Ka, diakonia	4,1		4,3		4,0		3,9	
Ka, nuorisotyö	3,9		4,3		3,8		4,1	
Ka, varhaiskasvatus	4,2		4,3		4,1		4,2	
F	(F _(2,685) =3,2*)		(F _(2,682) =0,0)		(F _(2,683) =3,6*)		(F _(2,684) =3,2***)	

Taulukko 1. Vastaajien näkemykset uskonnollisten sisältöjen esillä olon mahdollisuudesta palvelussa, joka järjestetään kunnan rahoittamana palveluna seurakunnan tiloissa.

tasolla, sillä opetus-, sivistys- ja nuorisopalvelut pysyvät jatkossakin kuntien palveluina. Diakonian aktiivisuus yhteydenpidossa yksityisiin palveluntuottajiin kohdistuu siten rakennemuutoksen kannalta oikein. Ongelmallista tilanteesta on se, että diakonian aktiivisuus on varsin vaatimatonta. Yhteydenpito järjestöjen ja kuntien henkilöstöön kohdistuu voimakkaimmin oman alan edustajiin. Palvelurakennemuutos ei välttämättä tuota äkillistä muutosta palveluiden yhteyshenkilöihin, sillä merkittävä osa paikallisista palveluista jatkaa toimintaansa palvelujen järjestämisvastuun ja tuotannon erottamisesta huolimatta.

Työalavastaavien yhteydenpito kohdistui voimakkaammin uskonnollisten sisältöjen tuottamiseen kuin työalan kehittämiseen. Myös kunnat ovat aiemman tutkimuksen perusteella suuntautuneet yhteistyössä seurakuntiin ensisijaisesti uskonnollisena toimijana.⁵² Seurakuntien uskonnollista luonnetta korostavat lisäksi vastaajien näkemykset, joissa uskonnollinen vaikuttaminen nähdään ongelmattomaksi osaksi kunnan rahoittamaa toimintaa. Yhteistyön perinne vaikuttaa yhä seurakuntien työntekijöiden odotuksiin. Valtion ja kirkon sekä paikallistason hengellisen ja maallisen yhteistyön perinteet luovat siten taustaoletuksia maallisen tahon antamasta tuesta uskonnolliselle toiminnalle.

Tämä voi olla ongelma seurakuntien toiminnan kiinnostavuuden kannalta yksilöllistyvään valintaan perustuvassa kilpailumallissa.

Kirkko ja julkiset palvelut -mietinnön suositus kirkkoa lähellä olevien järjestöjen ensisijaisesta roolista palvelutuotannossa on perusteltu, erityisesti kun otetaan huomioon seurakuntavastaajien kriittinen suhtautuminen kilpailuun. Odotukset kirkon vaikuttavuudesta suunnataan järjestöjen omistajaohjaukseen. Mietinnössä ei kuitenkaan määritetä omistajaohjauksen vaikutusta tuotetun palvelun uskontosidonnaisuuteen. Kirkko voi vaikuttaa palvelutoiminnan sosiaalisten painotusten ohella uskonnollisen sisällön tarjontaan järjestöjen palveluissa.⁵³ Asiakkaan valintaan perustuvissa palveluissa uskonnolliset sisällöt eivät ole uskonnon ja omantunnonvapauden kannalta vastaava ongelma kuin kollektiivisesti toteutetuissa perinteisissä palveluissa. Keskeistä on yksilöiden mahdollisuus päättää omasta suhteestaan uskontoon.

Valinnanvapautta korostava maakuntamalli mahdollistaa periaatteessa uskonnollisesti eriyty-

50 Arajärvi & Väyrynen 2011.

51 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015.

52 Kallunki 2008.

53 Ks. Kallunki 2014a.

neet palvelut, vaikka näitä voi pitää yhteiskunnallisesti epätodennäköisenä vaihtoehtona. Käytännössä tämä tarkoittaisi palveluja, joissa erilaiset uskonnolliset yhteisöt tuottaisivat toisistaan poikkeavia palveluja. Tämä paljastaa kilpailuun ja valinnanvapauden liittyvän riskin kirkolle, jonka asema on osaltaan nojannut suomalaisen yhteiskunnan yhtenäisyyteen: yksilöiden valinnanvapaus voi tuottaa erilaisia mieltymyksiä painottavia yksilöllistyviä palveluita, joiden luonteva yhteydenpito ja yhteistyö kirkon kanssa voi vaihdella voimakkaastikin. Esimerkiksi kirkollisten järjestöjen tarjoama ikään-tyvien palveluasuminen helpottaa – uskonnollista luonnetta korostaessaan – kirkkoon myönteisesti suhtautuvien tavoittamista, mutta voi samalla korostaa rinnasteisten palvelujen maallisuutta.

Mietinnön perusteella palvelurakenteen muutosten välittömät vaikutukset seurakuntiin ja kirkkoon ovat vähäisiä, sillä järjestöjen ja säätiöiden kautta mahdollisesti tapahtuva osallistuminen rajoittaa kirkkoon kohdistuvia suoria vaikutuksia. Toimintaympäristön monimuotoistuminen pakottaa seurakunnat monipuolistamaan omaa yhteydenpitoaan erilaisiin toimijoihin. Kirkon kiristyvässä taloudellisessa tilanteessa tämä on vaikeasti toteutettavissa ilman palvelusopimusten tuomaa taloudellista tukea. Tässä mielessä kirkkoa lähellä olevien järjestöjen hyödyntäminen kirkon yhteiskunnallisen läsnäolon vahvistamisessa näyttää luontevalta. Mietintö ei kuitenkaan tarjoa keinoja, joilla järjestöihin eriytyneestä palveluntuotannosta tehdään kirkon perustehtävän kannalta merkityksellistä toimintaa. Seurakuntien ja kirkon yhteiskunnallisen läsnäolon heikkeneminen näyttää siten todennäköisimmältä vaihtoehdolta.

POHDINTA: YHTEISTYÖTÄ VAI SEKULARISAATIOTA?

Sosiaali- ja terveystalouden murroksen analyysi osoittaa institutionaalisen uskonnon asemaa selittävien lähestymistapojen relevanttiuden. Uskonnollisen ja maallisen kilpailun teoria päivittää sekularisaatioteoriaa aikaisempaa kontekstittietoisemmaksi. Merkittävää tämän aiheen kannalta on strategisten valintojen merkityksen korostaminen uskonnon aseman muutoksessa. Kirkko ja julkiset palvelut

-prosessissa kirkko on pyrkinyt valmistautumaan oman asemansa muutokseen tietoisilla valinnoilla. Stolzin ja kumppaneiden teoria sopii paremmin kuitenkin kirkon historiallisten lähtökohtien selittämiseen kuin nykyisen tilanteen ymmärtämiseen. Kun kirkon nykyinen asema (valtio/paikallinen) ymmärretään tässä artikkelissa selitetyllä tavalla historiallisesti rakentuneena yhteistyön perinteenä, institutionaalisen aseman muutos voidaan sovittaa uskonnollisen ja maallisen kilpailun teoriaan.

Teorian ongelmat tulevat kuitenkin esiin tarkasteltaessa kirkko ja julkiset palvelut -prosessia ja sen osana laaditun mietinnön suosituksia. Stolzin ja kumppaneiden oletuksena on, että sekä uskonnollinen että maallinen toimija suuntaa kilpailussa resurssejaan yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen tulkintavallan sekä yksilötason resurssien ja hyödykkeiden saavuttamiseen. Kirkko ja julkiset palvelut -prosessi sijoittuu kirkon aseman kannalta strategiselle alueelle. Teorian perusteella kirkon pitäisi tavoitella nykyistä merkittävämpää asemaa hyvinvointipalvelujen muutoksessa. Mietinnön johtopäätöksiä tarkasteltaessa on kuitenkin epäselvää, miten kirkko pyrkii valinnoillaan vahvistamaan asemaansa suhteessa maallisiin toimijoihin. Todennäköisimmältä näyttää yhteistyön perinteiden vaikutus: kirkko ei tarkastele omaa asemaansa ainoastaan uskonnon vaan myös maallisen yhteiskunnan etujen kannalta. Tällöin kilpailunäkökulma – tekemäni yhteistyön perinnettä koskeva laajennus huomioon otettunakin – näyttää liian kapealta tavalta tarkastella kirkon yhteiskunnallista asemaa.

Vaikka pyrkimykseni sovittaa yhteistyö kilpailuteoriaan on suomalaisessa kontekstissa perusteltu, tulkintani kirkosta myös maallisen yhteiskunnan etujen puolustajana kyseenalaistaa kilpailuteorian perustaa. Analyttisesti mielekkäämpää on painottaa kilpailun sijasta suomalaisen yhteiskunnan erityislaatuisuutta. Toteutuessaan maakuntamalli tulee korostamaan kilpailua, mutta *Kirkko ja julkiset palvelut* -mietinnön ja seurakuntatyöntekijöiden vastausten perusteella kirkko haluaa pitää kilpailun oman perustoimintansa ulkopuolella. Kirkon oppiin ja rooliin sopii huonosti kilpailu tai omien etujen ajaminen. Omistajaohjauksen korostaminen kirkkoa lähellä olevien järjestöjen toiminnassa on

kuitenkin myönnytys kilpailun suuntaan. Kirkon tulisi linjata omistajaohjauksen tavoitteet, jotta olisi mahdollista tehdä laajempia tulkintoja kirkon muuttuvasta asemasta rakennemuutoksessa. Kirkko nojaa yhä valtiosuhteeseen, jonka merkitys on kaventumassa. Diakonijärjestöt ovat toimijoina riippumattomia kirkon verotusoikeudesta – ja siten vapaampia tekemään omat ratkaisunsa.

Kirkon nykyinen asema uudistuvassa hyvinvointituotannossa on tulkittavissa myös sekularisaatioteorian näkökulmasta. Tällöin maakuntahallinto ja sote-uudistus edustavat itsenäistä sekulaaria toimintalogiikkaa, joka rakenteiden uudistamisen sivutuotteena syventää uskonnollisen ja maallisen eriytymistä. Seurauksena on monimuotoistuva palveluympäristö, joka vaikeuttaa normatiivisesti rakentuvan kirkon sopeutumista ja yhteiskunnallista läsnäoloa. Kirkon suhde monimuotoistuvaan palvelukenttään muistuttaa Bergerin puoli vuosisataa sitten kuvaamaa yhteiskunnan moniarvoistumisen ongelmaa.⁵⁴ Mahdollisuudet vastata haasteeseen yhteistyön avulla ovat resurssien takia rajalliset. Kirkon osallistuminen palvelutuotantoon järjestöjen ja säätiöiden kautta voi olla osaratkaisu, mutta valinnanvapauden seurauksena toteutuva yksilöiden valikoituminen eri palveluihin on yksi lähestymistavan riskeistä.

Molempien teorioiden näkökulmasta kirkko näyttää tyytyvän asemaansa yhteiskunnalliseen muutokseen reagoivana osapuolena. Sekularisaatioteoreettisesti kyse on uskonnon aseman heikkenemistä ilmentävästä maallisen yhteiskunnan ylivallassa. Uskonnollisen ja maallisen kilpailun teorian näkökulmasta kyse on valtion ja kirkon sekä paikallisyhteisöjen tasolla ilmenevästä yhteistyön valtakaudesta, jossa kirkko tekee strategiset valintansa sovittaen tavoitteensa maallisiin intresseihin. Ristiriitaista kehityksessä on, että kilpailumalli tulee todennäköisesti purkamaan yhteistyötä korostamalla kaikilla sektoreilla vaikuttavaa kilpailua.

Valdemar Kallunki, dos.
valdemar.kallunki@helsinki.fi

KIRJALLISUUS

- Arajärvi, Esa & Väyrynen, Riikka
2011 *Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveystalouksissa 2009: Tilastoraportti 33/2011*. Helsinki: Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitos.
- Beckford, James A.
2003 *Social Theory and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bell, David
1977 ”The Return of the Sacred? The Argument on the Future of Religion.” *British Journal of Sociology* 28:4, 419–449.
- Berger, Peter L.
1967 *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Doubleday.
- Berger, Peter & Davie, Grace & Fokas, Effie
2008 *Religious America, Secular Europe? A Theme and Variations*. Hampshire: Ashgate.
- Brommels, Mats & Aronkytö, Timo & Kananoja, Aulikki & Lillrank, Paul & Reijula, Kari
2016 *Valinnanvapaus ja monikanavarahoituksen yksinkertaistaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Selvityshenkilöryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Bruce, Steve
2013 ”Post-Secularity and Religion in Britain: An Empirical Assessment.” *Journal of Contemporary Religion* 28:3, 369–384.
- 2009 ”Secularisation and Politics.” Ed. J. Haynes *Handbook of Religion and Politics*. London: Routledge, 145–158.
- 2002 *God is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.
- 1999 ”A Critique of Rational Choice Approaches to Religion.” *Religion and Social Transitions*. Ed. Eila Helander. Helsinki: University of Helsinki, 28–38.
- Casanova, José
2006 ”Secularization Revisited: A Reply to Talal Asad.” *Powers of the Secular Modern: Talal Asad and His Interlocutors*. Ed. D. Scott & C. Hirschkind. Stanford: Stanford University Press, 12–30.
- 1994 *Public Religions in the Modern World*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Davie, Grace
2002 *Europe: The Exceptional Case: Parameters of Faith in the Modern World*. London: Dartman, Longman & Todd.

54 Berger 1967.

- Dobbelaere, Karel
1981 ”Secularization: A Multi-Dimensional Concept.” *Current Sociology*, 29:2, 3–153.
- Hadden, Jeffrey K.
1987 ”Toward Desacralizing Secularization Theory. *Social Forces* 65:3, 587–611.
- Helsingin Diakonissalaitos
2015 *Rohkein mielin kohti tulevaa: Helsingin diakonissalaitos 2015*. Vuosikertomus 2015. Helsinki: Helsingin diakonissalaitoksen säätö.
- Heikkilä, Markku & Knuutila, Jyrki & Scheinin, Martin
2005 ”State and Church in Finland”. *State and Church in the European Union*. Ed. G. Robbers. Baden-Baden: Nomos, 519–536.
- Jenkins, Richard
2000 ”Disenchantment, Enchantment and Re-Enchantment: Max Weber at the Millennium.” *Max Weber Studies* 1, 11–32.
- Kallunki, Valdemar
2015 *Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, konserni, 38/2015. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75032/TEMjul_38_2015_web_15062015.pdf?sequence=1 (4.2.2017).
- 2014a *Yhteistyön kolmas polku: palvelurooli kirkon yhteiskunnallisen aseman uudistajana*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 40. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- 2014b ”Lain vaatimaa vakaumusta: Palvelusryhmien kokemukset siviilipalvelukseen suuntautumisesta”. *Nuoruus toisin sanoen: Nuorten elinolut vuosikirja 2014*, toim. Mika Gissler, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Päivi Muranen & Matilda Wrede-Jäntti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/120384/THL_2014_TEE019_09062015.pdf?sequence=5 (4.2.2017).
- 2013 ”Kansallisen kollektiivin jäljillä: siviili- ja varusmiespalvelus sosiaalisen integraation, järjestelmäintegraation ja yhteiskuntauskonnon näkökulmista”. *Sociologia* 2/2013, 135–151.
- 2010 *Yhteisön ja yhteiskunnan ehdoilla: seurakuntien ja kuntien yhteistyö vuorovaikutuksen näkökulmasta*. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 2008 ”Kirkon etuoikeus vai modernia yhteistyötä? Kuntien ja seurakuntien yhteistyö sosiaali- ja kasvatustyössä.” *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 3/2008, 289–318.
- Kallunki, Valdemar & Pesonen, Heikki & Yeung, Anne Birgitta
2006 ”Diakonian kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana”. *Teologinen Aikakauskirja* 111, 449–467.
- Kirkkohallitus
2016 *Kirkko ja julkiset palvelut -ohjausryhmän mietintö*. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kirkon tilastollinen vuosikirja
2013 *Kirkon tilastollinen vuosikirja – Statistisk årsbok för kyrkan 2012*. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Koskiahho, Briitta
2013 ”Seurakunnat kumppaneina sosiaalista kysymystä ratkaistaessa”. *Yhteiskuntapolitiikka* 78:6, 701–703.
- Kunta ja seurakunta
2002 *Kunta ja seurakunta – yhteistyössä yhteisön hyväksi*. Praksis nro 8. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Kuhle, Lena
2011 ”Concluding Remarks on Religion and State in the Nordic Countries”. *Nordic Journal of Religion and Society* 24:2, 205–213
- Lehtinen, Sanna
2013 *Julkisen sektorin apulaiset, kansalaisyhteiskunnan talokoolaiset: Suomen evankelis-luterilaiset seurakunnat Euroopan sosiaalirahaston projekteissa*. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Malkavaara, Mikko
2002 ”Sodasta laman kynnykselle: köyhyys ja diakonia hyvinvointivaltiota rakennettaessa”. *Lasaruskesta leipäjonoihin*. Toim. Virpi Mäkinen. Jyväskylä: Atena, 221–261.
- Martin, David
2005 *On Secularization Issue: Toward a Revised General Theory*. Aldershot: Ashgate.
- 1991 ”The Secularization Issue: Prospect and Retrospect”. *British Journal of Sociology* 42:3, 465–474.
- 1978 *A General Theory of Secularization*. New York: Harper & Row.
- Sorsa, Leena
2015 *Kirkkona valtiossa: Katsaus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtiosuhteen edellytyksiin ja uudistus-paineisiin*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 41. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö
2017a *Lausuntopyyntö luonnoksesta sosiaali- ja terveydenhuollon valinnanvapauslainsäädännöksi*.

- 31.1.2017. <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/4044011/1a+Lausuntopyynt%C3%B6+31.1.2017.pdf/1356e8fb-3b61-44b1-ba73-620375229704> (4.2.2017).
- 2017b Hallituksen esitysluonnos laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa. 31.1.2017. <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/4044011/3a+Hallituksen+esitysluonnos+laiksi+asiakkaan+valinnanvapaudesta+sosiaali-+ja+terveydenhuollossa%2C+yleisperustelut+31.1.2017.pdf/914c2823-2d50-428c-b6af-d60027a1bece> (4.2.2017).
- 2016a Valinnanvapauden toteuttamisen ja monikanavaisen rahoituksen yksinkertaistamisen jatkovalmistelu. 27.6.2016. [http://alueuudistus.fi/documents/1477425/2969576/12.+Valinnanvapaus-+ja+monikanavara+hoituslinjaus+2016-06-27_\(30.10.2016\)](http://alueuudistus.fi/documents/1477425/2969576/12.+Valinnanvapaus-+ja+monikanavara+hoituslinjaus+2016-06-27_(30.10.2016)).
- 2016b Alustavat ehdotukset sote- ja maakuntauudistuksen lainsäädännöksi: Sote- ja maakuntauudistus. 29.6.2016. <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/2969580/Tiivistelm%C3%A4+hallituksen+lakiluonnosten+keskeisist%C3%A4+asioista+29.6.2016+sote-+ja+maakuntauudistus> (30.10.2016).
- Stenius, Henrik
- 2010 ”Nordic Associational Life in a European and an Inter-Nordic Perspective.” *Nordic Associations in a European Perspective*. Ed. Risto Alapuro & Henrik Stenius. Baden-Baden: Nomos, 29–68.
- Stolz, Jörg & Könemann, Judith & Schneuwly Purdie, Mallory & Englberger, Thomas & Kröggeler, Michael
- 2016 *(Un)Believing in Modern Society: Religion, Spirituality, and Religious-Secular Competition*. London: Routledge.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos
- 2016 *Sosiaalimenot ja rahoitus 2014: Tilastoraportti*. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- 2015 *Lasten päivähoito 2015*. Tilastoraportti 28/2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Valtioneuvosto
- 2016a Hallitus haluaa asiakaslähtöisen valinnanvapausmallin. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tiedote 300/2016. [http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/hallitus-haluaa-asiakaslahtoisien-valinnanvapausmallin.\(30.10.2016\)](http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/hallitus-haluaa-asiakaslahtoisien-valinnanvapausmallin.(30.10.2016)).
- 2016b Hallituksen linjaus maakunnille siirrettävistä tehtävistä. Neuvottelutulos 5.4.2016. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10616/2287640/Hallituksen+linjaus+maakuntahallinnon+teht%C3%A4v%C3%A4t+5.4.2016/101bc0ea-ca53-43a8-9252-c66e073bfe80> (30.10.2016).
- Yeung, Anne Birgitta
- 2003 ”The Re-Emergence of the Church in the Finnish Public Life? Christian Social Work as an Indicator of the Public Status of the Church.” *Journal of Contemporary Religion* 18:2, 197–211.